

H e g y i   E n d r e

Nyelvi kontrasztivitás és nyelvoktatási metodika

Ha két vagy több nyelv egymás mellé kerül, összehasonlításuk nemcsak maga magát kínálja, de egyszerűen elkerülhetetlen.

A kontrasztivitást illetőleg nem állhatunk tehát újkeletű problémával szemben, az újszerűség mégis elvitathatatlan, ugyanis jelen esetben ez olyan minőségi vonás, melyet a nyelvi összehasonlítás tudatossági foka, célja s szintje szab meg.

(Miatán a vitaindító referátum a külföldi magyartanítás kapcsán elsősorban a nyelvek egybevetésének elméleti kérdéseiről tájékoztat, s nyelvészeti alapállását végig megtartja, kiegészítésként a nyelvoktatás metodikai oldaláról szeretném röviden megvilágítani a napirendre tűzött témát. Ennek során idézni fogok hazai és külföldi véleményeket, hozzátéve természetesen a magamét is.)

B a n ó   I s t v á n szerint ^{1/} a kontrasztív elemzés nyelvtudományi fogalom, mely a nyelvi összevetés utódjának felel meg. Mint nyelvészeti diszciplína - B a n ó érthetően nyelvoktatásban, mégpedig az idegen nyelvek oktatásában gondolkodik - a maga sajátos kutatási szempontjait a metodikától kölcsönözte. Ugyanakkor a kölcsönösség jegyében "A nyelvoktatási metodika ... fel tudja használni azokat az eredményeket, melyeket a kontrasztív szempontú nyelvi elemzés nyújt."

Nyilvánvaló, hogy más módszert követ az egybevetés, ha genealógiai vagy tipológiai osztályozásról van szó, de most nem is ezen van a hangsúly. Maradjunk azoknál a követelményeknél, melyekhez a nyelvoktatásban, jelen esetben a magyarnak idegen nyelv-

---

^{1/} Dr. Banó István: A kontrasztivitás elve és annak gyakorlati felhasználása az idegen nyelvek oktatásában. Idegen nyelvek tanítása 1970/3.

ként való oktatásában kell igazodnia,

A kérdés helyes megítéléséhez nem árt tisztázni néhány alapelvet. Mindenekelőtt nézzük meg az "oktatási módszer" terminus jelentését.

B a b o s Ernő szerint ^{2/} az oktatási módszer az oktatási módok és eljárások összessége, melyek korszerű pedagógiai, didaktikai és metodikai elméleten (elvrendszeren) alapulnak.

Az oktatási módszer - írja K e l e m e n László a Pedagógiai Szemlében ^{3/} - az oktatás célja és tartalma által meghatározott eljárás, a tanító ismeretnyújtó és a tanuló ismeretszerző közös munkájának sajátos oktatási formája.

Mindkét értelmezés lényegében azonos elveken nyugszik, csak az utóbbi ki is mondja, hogy a módszer, s természetesen elvrendszere mint oktatási forma az oktató és a tanuló munkájának eredményeként jön létre.

Az előzményeket, hagyományokat nélkülöző "magyar mint idegen nyelv" módszertani alapjainak lerakásában az említett közös munkán nyugvó gyakorlat bizonyult az egyetlen járható útnak. Ügyelni kellett, s a jövőben is ügyelni kell természetesen arra, hogy ne maradjunk az empirián belül, s a gyakorlat folyamán kikövetkeztetett törvényszerűségek a világszerte megújuló, korszerűsödő nyelvoktatás lendületében az elmélet igényével hassanak vissza munkánkra.

A mai értekezleten - jöhet a külföldi magyartanítás álláspontjában - önként merül fel a kérdés, hogy hazai viszonylatban miként támaszkodtunk eddig azokra az eredményekre, melyeket a kontrasztív nyelvi elemzés nyújthat.

Rövidre szabott időm nem enged kimerítőbb fejtegetésekbe bocsátkozni, de ki kell térnem arra, hogy a szakirodalom milyen megkülönböztetést tesz magán a kontrasztivitáson belül, s még arra, hogy az idegenajkúak hazai magyartanítását miért illeti meg az érdeklődés jelen alkalommal is.

F e r e n c z y Gyula "A kétfajta kontrasztív grammatiká-

2/ Babos Ernő: A módszer fogalma és értelmezése, MNY 1967/91.

3/ Kelemen László: Pedagógiai Szemle, 1958/8.sz.

ról" c. írásában ^{4/} Hegedűs József korábbi megállapítását idézve kétféle kontrasztivitásról beszél: 1. külső kontrasztivitásról, vagyis az anyanyelv és célnyelv kontrasztivitásáról és 2. belső kontrasztivitásról, melyen a célnyelven belüli hasonlósági vagy eltérési egybevetéseket érti.

A kettő közül a külső kontrasztivitás a közismertebb, régibb, mert ez kézenfekvőbb. Az anyanyelv gátló szerepének nemzetközi hullámokat vert vitájában S c s e r b a szellemesen állapította meg: "az anyanyelvet száműzni lehet a nyelvoktatás folyamatából, de a tanulók fejéből nem lehet száműzni." Analógiás játékos-sággal elmondhatjuk, hogy a kontrasztivitás is - ha akarjuk, ha nem - jelen van a hallgatók fejében, mielőtt a célnyelvben anyanyelvüktől eltérő jelenséggel találkoznak. Hogy azután ezt az ösztönös, passzív egybevetést hogyan tudjuk megszerezni, erről már sokat megtudtunk a vitaindító előadásból, s a korreferátumok, hozzászólások is bizonyára hasznos szempontokkal gazdagítják eddigi ismereteinket.

A belső kontrasztivitás szinte következménye az elsőnek, mintegy kiegészíti azt, hiszen két nyelv közötti egyezések, különbözőségek intenzitása, szembevetésége a célnyelv differenciált szemléletét eredményezik. Az egyezésre és szembeállításra hadd hozzam fel példának a magyar nyelvből a jövő idő megengedett kifejezését a jelen idővel s az alanyi és tárgyias ragozás éles megkülönböztetését.

A harmadik változata a nyelvi összevetésnek az egyazon nyelvnek anyanyelvként és idegen nyelvként való tanításából származó kontrasztivitás.

Mi teszi ezt a változatot szükségessé, illetve mi hívta életre? Többek között egyszerűen az a tény, hogy rendes körülmények között a tanár saját anyanyelvét tanítja az idegeneknek, tehát a tanár oldaláról nézve az anyanyelv és a célnyelv azonos. A tanárnak a tanuló nyelve második nyelv, ha egyáltalán tudja azt, s ez lényeges különbség. Éppen ezért a tanítványban az anyanyelv gátló hatása soha nem lehet olyan mérvű, mint oktatójában, aki azt a nyelvszemléletet ismeri, amellyel a vele azonos anyanyelvű tanu-

---

4/ Modern Nyelvoktatás, IV. évf. 1-2.sz.

lók iskolai nyelvoktatására felkészítették.

~~Itt kívánok visszatérni a korábban magunknak szegzett kérdésekre, hogy a külföldiek magyartanításának hazai viszonylatában miként érvényesült eddig ez a fajta kontrasztivitás, Válaszként egybe kell vetni a tanárok számára készült egyetemi jegyzeteket, különösen a legutóbbit (A magyar mint idegen nyelv a felsőoktatásban 5/)) a középiskolák nyelvtankönyveivel, s rögtön kiderülnek a magyar nyelv vizsgálatának, rendszerezésének eltérő szempontjai, csak ezek nem eltérő vagy egyező nyelvi jelenségek regisztrálásában jutnak kifejezésre.~~

Hazánkban az anyanyelvi szempontból heterogén tanulócsoporthoz óráin az esetenként és nyelvenként változó egybevetések szemléletté absztrahálódtak, olyan szemléletté, amely hivatott feleltetni a tanárban kísértő anyanyelvi oktatás módszerét.

Ha ebből indulunk ki, akkor - bár a háromféle kontrasztivitás egymásrataltsághoz nem fér kétség - talán nem túlozunk, ha azt mondjuk, hogy az oktatásban a harmadikként említett változat első helyre kívánkozik, ugyanis a céltől s az oktatás körülményeitől függetlenül a magyartanítás nem nélkülözheti éppen azért, mert metodikai elvrendszerré nőtte ki magát.

A külső kontrasztivitás a három változat közül a legkézenfekvőbb, s regisztrálhatóság szempontjából leghálásabb, de magát hasznosító eszközzé ~~mint már említettem~~ a nyelvoktatás metodikájától kell kölcsönöznie. Ha viszont erre csakugyan támaszkodik, optimistábbá teheti ¹¹ művelőit a kontrasztivitás atyjaként emlegetett William G. M o u l t o n -nál, aki 1966-ban az Alkalmazott nyelvészet a tanteremben c. tanulmányában arra figyelmeztet, hogy a kontrasztivitás nem fogja forradalmasítani, csupán eredményesebbé tenni a nyelvoktatást. A kontrasztivitás nyelvészet - írja -, a nyelvészet pedig nem oktatási módszer, hanem tudományos ismeretek s az elmélet gyarapítása, bár választ tud adni sok nyelvoktatási problémára. M o u l t o n nem számol változatokkal, s csupán nyelvészeti oldalról ragadja meg a kérdést, de a gyakorlati pozitívumok közt kiemeli, hogy a kontrasztív elemzés ré-

---

5/ Hegyi Endre: A magyar mint idegen nyelv a felsőoktatásban, Budapest, Tankönyvkiadó, 1971.

vén előre lehet látni az oktatásban a nehézségeket a tudatosabban meg lehet tervezni egy-egy órát. Tegyük mindjárt hozzá: elsősorban a fonetika s a grammatikai struktúrák vonalán, ugyanis mihelyt szemantikai viszonyok merülnek fel - pedig minden nyelv sava-borsa itt kezdődik -, rögtön kirajzolódnak a kontrasztivitás korlátai. Éppen ezért, de nemcsak ezért, hogy a nyelvoktatás milyen mértékben tarthat igényt a kontrasztivitásra, szerintem az egyezések és eltérések regisztrálásával erre nem lehet választ adni. A kontrasztív szempontokat pontosan meghatározott oktatási elvrendszerbe kell ágyazni, hadd teljesebben az ki általuk. Szemléltetőbben szólva: más nyelveken van tekintetünk s a miénket figyeljük.

Az ember azért is kutatja olyan szenvedéllyel a világot, hogy többet tudjon meg arról az égitestről, amelyen él. Az összevetések nyomán olyasmik tárulnak elénk nyelvünkben, amik mellett a nyelvünket önmagában vizsgálók símán elmennek. Ezek a pluszok formálják ki aztán azt a belső tudatot, amely az oktatási elvrendszer összetartója, amelyről természetesen nem beszélünk a hallgatóknak, hacsak nem nyelvészeti előadásról van szó, vagy a tapasztalatok átadásáról fiataloknak, hogyan tanítsuk idegen nyelvként a magyart.

Befejezésül egy tipológiai vonatkozású példával szeretném illusztrálni a legutóbb elmondottakat. Az agglutinatív jelleg erős formai jegyeket kölcsönöz a magyarnak, tehát jó alapot nyújt ahhoz, hogy formálissá tehessük a mondatprodukálást, elsősorban a kötött, vagyis a vonzatos szerkezetek esetében. A további transzformáláshoz pedig az segít hozzá, hogy nyelvünk nem flektáló, s így az abszolút tőhöz járuló jelek, képzők, ragok megtanítását, gyakoroltatását optimális feltételek között, a mondatok szakadatlan mozgásában végezhetjük.